

Voor eigentijds filosofie-onderwijs

Verslag 1ste 'UCV – UG – KUL – VUB – UFSIA/UA' vergadering naar aanleiding van het wereldwijde UNESCO-programma *Filosofie en democratie in de wereld* en de *Verklaring van Parijs voor de filosofie*

Ondergetekenden zijn, tegen de achtergrond van het wereldwijde UNESCO-programma 'Filosofie en democratie in de wereld', gestimuleerd door de 'Verklaring van Parijs voor de filosofie', en gesterkt door UNESCO's hoog beschermheerschap, te Brussel op 8 oktober 1998, aangaande wenselijkheid, vorm en inhoud van de realisatie van de doelstellingen van genoemde Verklaring van Parijs in het Vlaamse onderwijslandschap, tot de volgende gemeenschappelijke standpunten gekomen:

1. filosofie en *goed, eigentijds* onderwijs hierin is bij uitstek de van nature en van oudsher meest geëigende discipline als het ernst is met volgende algemene onderwijsdoelstellingen en volgende (nieuwe) algemeen maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van het onderwijs:
  - de leerlingen leiden naar een creatief-kritische houding tegenover de theoretische kennis die ze verwerven en helpen bij het opbouwen van een voorlopige synthese van wereldbeschouwing (uit: Profielen studierichtingen 3de graad ASO, VSKO)
  - positieve erkenning en waardering van de verscheidenheid van meningen en gedragvormen met nadruk op de gemeenschappelijke waarden (uit: Pedagogisch project van het gemeenschapsonderwijs)
  - onderwijs dient te beantwoorden aan nieuwe vormingsbehoeften rond thema's als burgerschap, politieke vorming, multi-etnische samenleving. "Het gaat daarbij telkens om de vraag naar kennis over en inzicht in de complexe relaties tussen individuele gedragsmotivaties, in de cultuur verankerde denkwijzen en waarden, maatschappelijke instellingen en sociaal-economische ontwikkelingen. Aan de jongeren moeten, als onderdeel van hun basisvorming in het lager en secundair onderwijs, de competenties worden aangereikt waarmee zij culturele, institutionele, identitaire, politieke, en sociaal-economische ontwikkelingen, in hun samenhang leren waarnemen, analyseren en interpreteren." (Verslag van de commissie Samenleving-Onderwijs aan de Koning Boudewijnstichting, 1994, p.148)
  - inzichten die in het academisch denken over kennis inmiddels al een centrale plaats bekleden moeten tijdens de schoolloopbaan worden meegegeven. Het betreft vooral het gemaakte, geconstrueerde karakter van kennis en de rol van mensen (groepen, instituties, individuen) daarbij. (idem p.150)
  - "Uit gezaghebbende onderwijsdocumenten (zowel nationale als internationale) kunnen we afleiden dat het secundair onderwijs tot taak heeft zoveel mogelijk een algemeen vormende basis te bieden". Dit wordt des te belangrijker naarmate de maatschappij complexer wordt. Hierdoor worden steeds meer eisen gesteld "aan het verantwoord (ethisch) kunnen denken en handelen van de hedendaagse mens." Het secundair onderwijs moet voor zichzelf "een vrijplaats creëren" waarin op "een onbevangen wijze alle aspecten van de samenleving en van de cultuur aan een eerlijke vraagstelling kunnen worden onderworpen." (E. De Corte e.a., Algemene didactiek, 1994-95, p.272-273)
  - diverse ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor taal, technologische opvoeding, wetenschappen/biologie, milieueducatie, e.a. (zowel BO (1995) als 1ste graad SO (1996)).
2. De adjectieven 'goed' en 'eigentijds' kunnen niet voldoende benadrukt. *Goed* filosofie onderwijs, in het licht van zowel de onder punt 1 genoemde doelstellingen en verwachtingen als van de bevindingen van genoemd UNESCO-programma, is: *wijd verspreid, ongebonden, maatschappelijk relevant, didactisch toegankelijk, wordt gegeven door bekwame, speciaal hiertoe opgeleide leraren, en legt de nadruk op filosofie als werkwoord, op de filosofische vaardigheden en attitudes.*

De definitie waartoe genoemd UNESCO-programma inspireert is een goede werkdefinitie waarin de meest uiteenlopende filosofische scholen en tradities zich kunnen herkennen: *filosofie/wijsbegeerte is de typisch menselijke begeerte zo goed mogelijk gebruik te maken van onze rationele/redelijke vermogens om de problemen en vraagstukken die zich stellen tengevolge ons bestaan als mens aan te pakken.*

Een goede, bruikbare metafoor is de 'Gemeenschap van onderzoek'.

3. De volgende – en daarom als algemene doelstellingen geformuleerde – eigenschappen van *goed* filosofie-onderwijs zijn van beslissende en kwalitatieve meerwaarde voor het realiseren van de onder punt 1 genoemde doelstellingen en verwachtingen binnen het bestaande Vlaamse onderwijscurriculum:

(1) Attitudes:

- de verwondering over het fenomeen mens, maatschappij en wereld al denkend cultiveren;
- stimuleren tot openheid van geest, begrip en tolerantie tussen individuen en tussen groepen;
- vormen van onafhankelijke en bedachtzame mensen bekwaam om te weerstaan aan diverse vormen van propaganda, fanatisme, discriminatie en onverdraagzaamheid;
- vormen van kritische, zelfstandig denkende, oordeelsbereide en bewuste burgers, zonder meer fundamenteel voor elke vorm van democratie.

(2) Vaardigheden. *Door oefening ontwikkelen van:*

- algemene denkvaardigheden; het eigen oordeelsvermogen; verantwoord kritisch-rationeel en metacognitief gestuurd – m.a.w. zelfstandig – denken;
- concreter: het leren stellen van de juiste vragen, het zo goed mogelijk leren definiëren van de gebruikte termen, het leren verifiëren van de gebruikte redeneringen, het leren maken van gepaste veralgemeningen, het leren werken met analogieën, de bekwaamheid rekening te houden met alle relevante overwegingen, ...;
- de bekwaamheid (mondeling en schriftelijk) om met anderen een ernstig inhoudelijk gesprek te voeren. Een filosofische dialoog (of ‘multiloog’) impliceert de bekwaamheid tot zorgvuldig en kritisch onderzoek van elkaars opvattingen (ook de levensbeschouwelijke), zonder hiervan een karikatuur te maken, zonder in tegenspraak te komen met het onvoorwaardelijk respect voor de waardigheid van de ander als mens, met de bereidheid desgevallend te accepteren door de ander overtuigd te worden. (De bekwaamheid in de ander naar jezelf te leren luisteren (Hegel).)

(3) Kennis. *De leerlingen verwerven kennis van of inzicht in:*

- de eigen aard van het filosofisch denken;
- het wijsgerig wereldpatrimonium met zijn veelheid aan intellectuele werktuigen (cf. vaardigheden) die kunnen helpen het heden beter te begrijpen en de wereld van morgen te bouwen;
- de filosofische achtergronden die meegespeeld hebben in zowel de oorsprong en de evolutie van onze cultuur, als in hedendaagse maatschappelijke en culturele ontwikkelingen;
- de veelheid van problematieken, gezichtspunten en argumenten van de anderen;
- het epistemologisch statuut van de verschillende soorten kennis;
- de eigenheid van levensbeschouwelijke/religieuze/niet-religieuze antwoorden (waardoor de noodzakelijke ruimte ontstaat tot vrije en bewuste keuze of niet-keuze).

(4) Toepassing (van (1) (2) en (3)). *De leerlingen oefenen in het filosofisch doordenken en dialogeren over:*

- de achtergronden van zowel hun eigen levenservaring als hun verworven kennis;
- de vele onverwerkte informatie waarmee zij in de andere vakken en in de huidige maatschappelijke werkelijkheid worden geconfronteerd;
- de beste vorm van sociale en politieke organisatie;
- de problemen van onze moderne maatschappij zoals: distributieve rechtvaardigheid, beheersing van de technologie (bv. genetische manipulatie), mensenrechten en milieuvraagstukken;
- hun maatschappelijke verantwoordelijkheid en de draagwijdte van hun intellectuele vorming bij de uitbouw van een meer menswaardige en democratische samenleving;
- de grondslagen, de eigen aard en de onderlinge samenhang van de verschillende mens- en natuurwetenschappen;
- de plaats en de rol van de wetenschappen in een persoonlijke visie op mens, natuur en maatschappij.

4. Rekening houdende met vorige punten, met de bevindingen van de wereldwijde UNESCO-enquête, met de lokale bevraging door het Unesco centrum Vlaanderen, en met de Vlaamse onderwijsrealiteit, is volgende

longitudinale inpassing van *goed* filosofie-onderwijs in het geheel van het Vlaamse onderwijs (doelgroep: iedereen binnen de schoolplicht) een realistisch optimum (maximale input-output verhouding):

- in het Basisonderwijs en de 1ste graden SO: geïntegreerd en didactisch aangepast aan de leeftijd. Géén apart vak; geen aparte, maar wel ‘*bekwame, speciaal hiertoe opgeleide leraren*’ (Verklaring van Parijs); FMK (filosofen met kinderen) is niet hetzelfde als een praatronde of kringgesprek;
- in het Pedagogisch Hoger Onderwijs en de nascholing: apart vak gericht op vormen van bekwame FMK-gespreksleiders. Dit hoeft geen bijkomende belasting te betekenen. Het is, vanuit onze stelling onder punt 1, niet onredelijk voor hogescholen te overwegen vakken als ‘Wereldoriëntatie’, ‘Mondiale vorming’, ‘Cultuurbeschouwing’, ‘Diverse benaderingen van maatschappijproblemen’, te vervangen door *goed* filosofie-onderwijs;
- in de 3de graad SO: apart vak voor iedereen onder de noemer ‘Filosofie’. Specifieke functie: vrijplaats voor confrontatie met de ‘grote’ filosofen waardoor het in voorgaande jaren verworvene op een hoger niveau kan getild worden. Dit kan eenvoudig door veralgemening en opwaardering van het reeds bestaande keuzevak ‘wijsgerige stromingen’;
- in de 3de graad ASO richting Menswetenschappen/Humane wetenschappen: Filosofie als hoofdvak. Filosofie als onze breedste vorm van rationaliteit verdient vooral hier een plaats tegenover de wiskunde als meest stringente vorm van rationaliteit (cf. prof. em. Etienne Vermeersch op openbare academische UNESCO zitting: “*verwaarlozing van de wijsbegeerte als breedste vorm van kennirationaliteit geeft vrij spel aan de handelingsirrationele ontwikkelingen van onze tijd, zowel op macro-niveau als op individueel levensbeschouwelijk niveau*” (stadhuis Leuven, 31 oktober 1997));
- in de aggregatieopleiding filosofie: (nog) meer aandacht (en middelen) voor ‘filosofie als werkwoord’. Onder andere voor doorgedreven training in socratische gespreksleiding e.d..

5. Aldus opgevat (punt 2, 3 en 4) draagt *goed* filosofie-onderwijs concreet en daadwerkelijk bij:

- tot alle onder punt 1 genoemde doelstellingen en verwachtingen;
- tot het herstellen van de verbroken band tussen de verschillende disciplines;
- tot beter begrip en sturing van het menselijk bestaan (Verklaring van Parijs);
- tot de ontdekking van het universele, tot het verruimen van de geest en tot het inzicht hoe de fundamentele vragen van het leven de mens en de mensheid samenbrengt, eerder dan hen scheidt (Federico Mayor);
- tot het op zich *kunnen* nemen van verantwoordelijkheid in het aangezicht van de grote hedendaagse uitdagingen (Verklaring van Parijs).

6. Op korte termijn zou wat volgt geen probleem mogen zijn:

- aandacht voor het vormen van bekwame FMK-gespreksleiders in de Pedagogische Hogescholen;
- naamsverandering van het reeds bestaande keuzevak ‘Wijsgerige stromingen’ (3de graad ASO) in: ‘Filosofie’ (overeenstemming tussen vlag en lading);
- promotiecampagne voor dit keuzevak. Goed filosofie-onderwijs is geen zaak van individueel korte termijn belang. Het is daarom, gezien de concurrentie van andere, meer utilitaire optievakken, niet lonend filosofie in te richten. Directies die dat desondanks overwegen verdienen een steuntje in de rug. Bovendien dit vak niet langer gebruiken als ‘stoplap’ ter vervollediging van leeropdrachten. Kansen dienen gegeven te worden aan geaggregeerde filosofieleraars (vandaag is het, om voor dit optievak in aanmerking te komen, beter geen filosofie gestudeerd te hebben);
- invoeren als hoofdvak in de in opwaardering zijnde richting Humane wetenschappen in het *volledige* Vlaamse onderwijs. (En omgekeerd opwaardering van Humane wetenschappen door ...).

7. Wat betreft de vertaling van de onder punt 3 genoemde algemene doelstellingen naar specifieke leerplandoelstellingen, leerplaninhouden, didactische methodes en basiscompetenties van de betrokken leerkracht(en) in de onder punt 4 voorgestelde organisatiestructuur liggen, enerzijds, reeds goede leerplannen klaar (zie aldaar voor meer informatie); is ook op het gebied van het filosoferen met kinderen reeds heel wat knowhow opgebouwd; en is het goed veel vertrouwen te delegeren naar de ‘bekwame, speciaal hiertoe opgeleide leraar’. Deze laatste is een professional die in staat is om zelfs rudimentair opgestelde thematische leerplannen zelfstandig en ervaringsgericht verder in te vullen.

Anderzijds is verdere studie, inclusief vergelijkend onderzoek van buitenlandse ervaring, absoluut noodzakelijk. Een degelijk alomvattend didactisch totaalconcept dient uitgewerkt. Vlaanderen heeft hier alles in huis om, mits een weloverwogen aanpak, zijn achterstand in een voorsprong om te buigen. Als de onder punt 1 genoemde vormingsdoelstellingen/eindtermen/verwachtingen voldoende belangrijk zijn opdat meer dan lippendienst zou gebeuren, als je daarnaast een typisch menselijke activiteit hebt die daarin zowat 2600 jaar ervaring en knowhow opgebouwd heeft, als je daarenboven goede universiteiten met goede filosofiedepartementen inclusief lerarenopleiding hebt, als ook daarnaast, ter velde, reeds heel wat kunde is opgebouwd, en als tenslotte internationaal een duidelijke evolutie vastgesteld wordt, waarom dan niet de uitdaging aangaan dit alles zo goed mogelijk samen te brengen?

UNESCO is, onder andere tengevolge de gevoeligheid van het onderwerp in Vlaanderen, het best geplaatst om die taak, in samenwerking met de universiteiten, officieel op zich te nemen.

8. Tenslotte is éénparig beslist om, onder het hoog beschermheerschap van UNESCO, het *Vlaams UNESCO netwerk voor filosofie-onderwijs en democratie* op te richten.

Het voorzitterschap zal gezamenlijk waargenomen worden door prof. dr. Jos De Corte (KUL), prof. dr. Freddy Mortier (UG), prof. dr. Jean Paul Van Bendegem (VUB) en prof. dr. Guido Van Heeswijk (UFSIA/UA). Willy Poppelmonde (UCV) heeft aanvaard de taak van secretaris/afgevaardigd beheerder op zich te nemen.

De oprichters en eventuele toekomstige leden onderschrijven volgende doelstellingen:

- studie en overleg tussen alle betrokkenen stimuleren en coördineren met het oog op de zo optimaal mogelijke invulling van de in algemene termen geformuleerde doelstellingen van de Verklaring van Parijs voor de filosofie in de concrete en complexe Vlaamse onderwijscontext: leerplandoelstellingen, doelgroep(en), concrete organisatie (apart vak of niet), leerinhouden, didactische methodes, basiscompetenties leerkrachten, e.d.;
- ijveren voor het realiseren van de in dit document reeds genomen opties;
- onderzoek en interessante ontwikkelingen of initiatieven omtrent 'Filosofie(-onderwijs) en democratie' detecteren, stimuleren, steunen en coördineren (theses, de socratische dialoog, FMK, ...);
- uitwisseling van expertise tussen Vlaanderen en de rest van de wereld op genoemde vlakken. Tot dit doel de reeds bestaande contacten onderhouden en verdiepen, alsook nieuwe contacten leggen;
- dienstverlening en steun (vorming, cursussen, lezingen, boeken, elektronische informatiedragers, e.d.) aan alle belangstellenden, zowel in Vlaanderen, als dóór Vlaanderen in het buitenland, met prioriteit voor de economisch armere landen en regio's, bv. Oost-Europa, Afrika.

Het UNESCO centrum VLAANDEREN vzw engageert zich borg te zullen staan voor gedegen, maar tegelijkertijd serene, evenwichtige en onafhankelijke behandeling van dit gevoelige vraagstuk. De oprichters verzoeken de bevoegde overhe(i)d(en) en alle andere relevante instanties tot in hun ogen gerechtvaardigde intellectuele welwillendheid, financieel-materiële ondersteuning en andere noodzakelijke faciliteiten.

prof. dr. Jos DE CORTE,
Hoger instituut voor wijsbegeerte – KUL

prof. dr. Freddy MORTIER,
Vakgroep wijsbegeerte en moraalwetenschap – UG

lic. Willy POPPELMONDE,
UNESCO centrum Vlaanderen

prof. dr. Jean Paul VAN BENDEGEM,
Sectie wijsbegeerte en moraalwetenschap – VUB

prof. dr. Guido VAN HEESWIJCK,
Vakgroep wijsbegeerte – UFSIA/UA